

нові, оригінальні підходи к разрешенню проблемної ситуації при неизменних принципах.

Литература

1. Аветисян К.А. Психологическое содержание и условия развития поведенческой гибкости учителя. Кандидат. диссерт. – М., – 2002.
2. Залевский Г.В. Психологические особенности ригидности. Кандидат. диссерт. – М., 1971.
3. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал (психологические проблемы). – М., 1994. – 216 с.
4. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. – М., 1998. – 109 с.

А.Г.Міняйленко

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ГНУЧКОСТІ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ШКОЛИ

В статті розглядаються можливості удосконалення емоційної гнучкості як показателя емоційної культури учителя методами методичної роботи школи, виявляється залежність між рівнем сформованості цього складного особистісного формування і результативністю педагогічної роботи.

In this article the possibilities of emotional flexibility improvement as the teacher's emotional culture index by means of school methodical work are examined, the dependence between formed level of this complicated, personality-oriented education and effectiveness of pedagogical work is exposed.

Підвищення ролі освіти в сучасному суспільстві ускладнює завдання школи в підготовці підростаючого покоління до життя і вимоги до особи вчителя, рівня його професіоналізму.

Аналіз шкільної дійсності дозволяє говорити про наявність суперечностей:

- між набором жорстких вимог і методів дії на учня, сформульованих в методичних рекомендаціях для практики, і інтуїтивними діями вчителів, що діють шляхом проб і помилок у вирішенні педагогічних проблем;
- між концептуальним підходом педагогічної стратегії і набором рецептурних порад і безсистемних педагогічних дій в шкільній практиці;

– між творчою природою вчительської праці і низьким рівнем готовності вчителя до творчого виконання професійних функцій.

Зняття цих суперечностей позитивно впливає на якість роботи сучасної школи і залежить від рівня професіоналізму вчителя, багатства його професійного обличчя.

Сучасний вчитель опинився в ситуації, коли йому доводиться робити власний вибір. У традиційній практиці педагогічної роботи такий вибір зводився до того, щоб віддати перевагу тому або іншому рецепту, викладеному в методичному керівництві. Сьогодні основна маса порад не працює. Це можна пояснити різкою зміною педагогічного середовища, тих умов, в яких опинився сучасний вчитель, і особливостями того об'єкту, з яким йому доводиться працювати.

Успіх розв'язання педагогічних задач пов'язаний з тим, наскільки вчитель володіє не тільки педагогічною теорією, методикою і технологією навчально-виховного процесу, але й уміє роздумувати, нестандартно діяти, проявляти емоційну гнучкість.

Аналіз зібраного емпіричного матеріалу дозволяє говорити про наявність емоційних утруднень в роботі вчителя-практика. Причини слід шукати в підвищенні рівня емоційної напруженості педагогічної праці. По-перше, змінився людський матеріал, з яким сьогодні доводиться працювати вчителю: діти стали емоційно збудливіші, некеровані, напружені, деколи, навіть агресивні. Методичні рекомендації в основному зосереджені на наданні допомоги вчителю в організації інтелектуальної діяльності учнів. Емоції та відчуття, емоційна сфера особи вчителя і учнів нерідко залишається поза увагою адміністрації школи, методичної служби та й самих учителів. Погіршення матеріального становища в суспільстві, зниження престижу вчительської професії, сильна матеріальна нерівність загострюють пристрасті, які, на жаль, не минають і шкільного життя. Емоції і відчуття носять нестійкий, а деколи і некерований характер. Поведінка вчителя, якщо вона будується на одних емоціях, характеризується непослідовністю, нестійкістю, конфліктністю, що негативно впливає на його спілкування з учнями, колегами по праці, породжує емоційну напруженість, конфлікти і дискомфорт в спілкуванні й відносинах. У діях учителя повинно гармонійно поєднуватися раціональне й емоційне. Гармонія емоційного і раціонального початку виступає важливим показником рівня емоційної культури вчителя. Саме цій стороні педагогічного професіоналізму не завжди приділяється належна увага при підготовці

майбутніх фахівців до вчительської діяльності в умовах вищої школи і в змісті методичного навчання, яке планується і проводиться методичною службою. Емоції людини не розвиваються самі по собі. У процесі життя і діяльності міняються установки особи, її відношення до навколишнього світу, людей, стосунків між ними, разом з цим перетворюються й емоції. Враховуючи це, ми спробували засобами методичної роботи змінити установки вчителя на роль емоційного чинника в результативності педагогічної праці й через цілеспрямоване систематичне методичне навчання удосконалювати рівень емоційної культури вчителя.

Мета даної статті полягає в тому, щоб через організацію різноманітних форм емоційного виховання в системі методичної роботи удосконалювати емоційну гнучкість як показник емоційної культури сучасного вчителя. Емоційна сфера, її взаємозв'язок з інтелектуальною і вплив на результати діяльності привертала увагу багатьох учених. У роботах Ф.Гоноболіна, Б.Додонова, Л. Кондрашової, Н.Кузьміної, Н.Левітова та ін. доведено, що емоції грають певну роль в результативності праці вчителя, у спілкуванні з учнями, виступають стимулом у залученні учнів до навчальної діяльності. У дослідженнях Л.Анциферової, Т.Гусєвої, Н.Клюєвої та ін. встановлена залежність між особистісними стосунками вчителя та учнів, регулятором яких виступає рівень їх емоційної культури.

Ідея “емоційно зрілої” (Л.Рубінштейн) особистості вчителя не нова. Дослідження емоційної сфери велось в двох напрямках: вивчення емоційної стійкості та емоційної експресивності вчителя. Емоційна стійкість розглядалася групою авторів (П.Зільберманом, Е.Милеряном, А.Ольшанниковою, К.Платоновим, Я.Рейковським та ін.) як властивість особи, що впливає на продуктивність роботи в складних, емоційно напружених ситуаціях. М.Аболін емоційну стійкість розглядав як системну якість, придбану індивідом, що виявляється в напруженій діяльності. Особливу значущість емоційній стійкості як професійній якості вчителя додавали З.Курлянд і Р.Хмелюк.

І.Риданова, Е.Пассов, В.Кан-Калик, А.Чебикін вивчали емоційну експресивність як важливу складову емоційної культури вчителя, розуміючи її як інтегральну здатність вираження емоційних здібностей.

Л.Мітіна, займаючись дослідженням суті професіоналізму вчителя, обґрунтуванням його характеристик, велику увагу приділяла вивченню емоційної сфери вчителя.

Емоції і все, що пов'язане з їх проявом, вона вважає важливим чинником, що виступає головною складовою педагогічного професіоналізму. Серед важливих характеристик професійного обличчя вчителя вона виділяє емоційну гнучкість. На її думку, емоційна гнучкість є однією з інтегральних характеристик особи вчителя, яка зумовлює його професійний розвиток.

Під емоційною гнучкістю в науковій літературі розуміється гармонійне поєднання емоційної експресивності й емоційної стійкості вчителя. Емоційна гнучкість представляє складне особистісне утворення, що поєднує в собі значущі емоційно особистісні якості, що позитивно впливають на хід і результативність педагогічної діяльності. Емоційна гнучкість виявляється в плані оволодіння секретами педагогічної майстерності й професіоналізму, мистецтві комунікації і спілкування, здатності толерантно будувати взаємини з учнями, колегами, батьками, що багато в чому визначає емоційно-психологічний комфорт і позитивну динаміку кар'єрного зростання учителя.

Під час організації роботи по вдосконаленню емоційної гнучкості у вчителів-практиків ми керувалися твердженням Л.Рубінштейна про те, що не "можна довільно, на замовлення викликати у себе те або інше відчуття: відчуття непідвладні волі, вони свавільні діти природи. Але відчуття можна побічно направляти і регулювати через діяльність, в якій вони виявляються, і формуються" [1, с. 502-505].

В основу методичної роботи ми поклали розв'язання таких задач:

1. Підвищити рівень знань педагогів про психологічні особливості емоційної сфери вчителя і теоретичні основи його емоційної культури.
2. Відпрацювати й закріпити в процесі відвідин занять методичного практикуму прийоми і способи емоційної регуляції власної поведінки, емоційної гнучкості як важливої складової емоційної культури вчителя.
3. Формувати способи й прийоми регуляції емоційного стану й емоційних реакцій на дію зовнішніх чинників педагогічного середовища.
4. Озброїти методикою і технологією емоційного виховання учнів.

Складність в організації методичного навчання педагогічного колективу полягала в тому, що виховання через емоційну дію – дуже складний і тонкий процес. У ході його важливо не викорінювати і не

пригнічувати емоційні чинники, емоційні реакції на їх дію, а уміло й грамотно керувати ними і направляти на досягнення планованого результату.

При організації методичної роботи ми прагнули забезпечити емоційне благополуччя кожному вчителю, щоб кожен випробовував задоволеність від участі в роботі практикуму “Формування учителя”. Заняття проводилися із використанням теоретичного матеріалу, практичних імітаційних завдань, емоційного тренінгу, прогнозування ситуацій, діагностування, тестування.

Головна лінія пропонованого практикуму – активна діяльність кожного його учасника в усвідомленні ролі емоційного чинника в результатах педагогічної праці, створенні емоційно-психологічного комфорту в педагогічному колективі, придбанні практичних умінь у вдосконаленні власної емоційної сфери та емоційної культури учнів, збагаченні досвіду емоційної поведінки і прояву емоційної гнучкості в конкретних педагогічних ситуаціях шкільного життя.

Зміст теоретичних занять суворо не регламентувався. Учителям пропонувалася лише орієнтовна основа. При структуризації занять враховувалися конкретні умови роботи вчителя, рівень його професіоналізму і підготовленість до обговорюваної проблеми, характер міжособистісних стосунків на всіх рівнях: адміністрація, методична служба, колеги вчителі, учні, їх батьки.

Кожен учитель має право вибору інформації для вивчення. На заняттях практикуму увага акцентується на осмисленні особливостей емоційної сфери вчителя, ролі емоцій в результативності педагогічної праці, спілкуванні і особистому житті. Теоретичні заняття покликані розширити емоційний кругозір учителів, їхнє уявлення про особливості емоційної сфери різновікових груп учнів, усвідомлення способів розвитку емоційної гнучкості як одного із засобів підвищення якості вчительської праці. У ході занять відпрацьовувалися й уміння емоційної регуляції поведінки і спілкування, управління емоціями, прояву емоційної гнучкості. З цією метою на заняттях моделювалися емоційні ситуації, беручи участь в пошуку рішень яких, вчителі відпрацьовували на конкретних прикладах із шкільного життя, переконуючись в існуванні стійкої залежності між рівнем емоційної культури вчителя і результатами його професійних досягнень, що з важких ситуацій можна вийти переможцем, якщо уміло регулювати свій емоційний стан і всіх учасників ситуацій, проявляти емоційну гнучкість, співчуття, поважати право на емоційний відгук.

З метою підтримки емоційної атмосфери урізноманітнювалися форми занять. Збагачувалася емоційна культура вчителя, формувалася позитивна мотивація до педагогічної теорії і оволодіння методикою емоційного виховання учнів. Серед методів активного навчання велика увага приділялася діловим і рольовим іграм, емоційним тренінгам. Форми їх проведення різноманітні: симпозіум, прес-конференція, діалог.

В активних формах і методах відтворюються емоційні відносини, дії, які виявляються в ігрових і рольових ситуаціях, емоційна гнучкість при виборі засобів впливу на учасників форм методичного навчання. У програмі практичних занять використовувалися ділові й рольові ігри на теми: "Діалог емоцій", "Етюд", "Настрій" і ін.

Одним із ефективних засобів формування практичних навичок володіння собою в різних ситуаціях є психолого-педагогічний семінар, який збагачує психологічну компетентність педагогів. Серію занять психолог Жадько В. Р. присвятила психологічній безпеці вчителя. Адже ця професія вважається однією із психологічно напружених і виснажливих. І на це є причини: комунікаційне навантаження, величезне емоційне напруження, поява певних "професійних деформацій", часто складний психологічний клімат у колективі, тривале перебування на ногах... Ефективним виявилось заняття по прогнозуванню стресової ситуації. Знання про можливі неприємності допоможуть підготуватись до них. Педагоги опанували цю техніку, яка містить в собі кілька кроків. Вона корисна в багатьох ситуаціях:

- під час роботи з "важкими дітьми";
- під час підготовки важливих переговорів;
- в будь-якій ситуації, думки про яку викликають у вас тремтіння в колінах.

Діагностичний практикум "Оцінювання психологічного мікроклімату в колективі" допоміг визначити, що в нашому педагогічному колективі сприятливий мікроклімат, що є запорукою ефективної професійної діяльності, особистісного благополуччя кожного педагога.

На релаксаційних практикумах навчаємо вчителя вправам, які допомагають зберігати емоційне здоров'я, налагоджувати позитивні стосунки з учнями. Ми вивели практичну формулу психологічно благополучної людини:

- розуміє, чого вона хоче, чого прагне;

- вмiє прогнозувати бажаний результат;
- може самостiйно оцiнити ефективнiсть власної дiяльностi та вiдкоригувати її можливі недолiки;
- отримує задоволення як вiд самого процесу дiяльностi, так i вiд її наслiдкiв.

Психологiчний супровiд сприяє ефективностi методичної роботи, допомагає вчителевi глибше розiбратися в собi, встановити причини емоцiйного незадоволення собою, подолати кризи в стосунках вчитель-учень.

Останнiм часом ми скористалися такими методиками для вирiшення емоцiйних проблем:

1. Синдром емоцiйного вигорання вчителя.
2. (методика К. Маслача та С. Джексона).
3. Самооцiнка емоцiйних станiв.
4. Педагогiчні ситуацiї (за Р. Немовим).
5. Самооцiнка мудрої поведiнки у конфлiкті (тест).

На психолого-педагогiчних семiнарах розглядалися такі питання:

1. Психологiчний портрет учителя: досвiд самодiагностики.
2. Майстернiсть спiлкування – складова культури учителя.
3. Етикет учителя як важливий фактор успiшної дiяльностi.
4. Шляхи пiдвищення ефективностi уроку (психологiчний аспект).

Ведучим на заняттях найчастiше виступає психолог або заступник директора, але успiшною виявилася практика, коли заняття по черзi проводять керiвники шкiльних методичних комiсiй, окреми вчителi. Об'єднують усiх ведучих правила-рекомендацiї:

1. Доцiльно будувати заняття на iнтерактивних засадах, вiдмовляючись вiд лекцiйної форми подачi iнформацiї.
2. Будь-яку iнформацiю важливо подавати у такий спосiб, щоб учасники занять були впевненi, що вони про це знали завжди.
3. Не робiть акцент на недолiках вчителiв, щоб не активiзувати в них захиснi механiзми.

Умiння й емоцiйнi якостi, отриманi на заняттях, закрiплювалися в процесi самоосвiти i при проведеннi заходiв з учнями. У розвитку емоцiйної гнучкостi вчителя велику роль грають рiзні типи урокiв: урок-iнтерв'ю, урок-роздум, урок-суперечка, урок-дiалог i iн. У дiалогiчній i дискусiйній формi вiдпрацьовувалися умiння вчителя i учнiв висловлювати свою точку зору, аргументовано захищати її, слухати i чути спiврозмовника, поважати чужi погляди, володiти собою в емоцiйно напружених ситуацiях.

Емоційно-ігрові ситуації розвивають як у вчителя, так і в учнів емоційну гнучкість, уяву, здатність розібратися в стані партнера, зрозуміти його емоційний стан, проявити співчуття і підтримку.

Методична робота створювала умови, що забезпечують емоційно-психологічний комфорт, в процесі пізнавальної діяльності переживання успіху, відчуття радості від професійного зростання. У емоційних ситуаціях учителі вчилися управляти своїми емоціями і емоційним станом інших, створювати позитивний емоційний настрій. Педагоги вчилися не тільки відчувати, але й діяти, набуваючи досвіду, уміння не тільки "прийняти в серце своє якнайтонший рух душі іншої людини, але й перетворити ці відчуття на реальні дії, вчинки", проявляти емоційну гнучкість при вирішенні педагогічних проблем [2, 37]. Таким чином, грамотно організована методична робота, що систематично проводиться, з розвитку емоційної гнучкості вчителя як важливого показника його емоційної культури позитивно впливає на характер і результати педагогічної діяльності вчителя-практика. Ефективність методичної роботи можлива, якщо забезпечити в процесі її здійснення задоволення змістом і формами занять, готовність до емоційної взаємодії і взаєморозуміння учасників.

Література

1. Рубинштейн Л.С. Основы общей психологии. – М.: Учпедгиз, 1946.
2. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. – М.: Политиздат, 1971.
3. Аландаренко Ю. Психологічна безпека вчителя. – Психолог, №4, 2007.

О.О.Гаврилюк

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ ВНЗ

В статтє показано преимущество поэтапного формирования коммуникативной культуры, раскрыто содержание каждого этапа.

The article shows the advantage of stage by stage forming communicative culture, reveals the contents of each stage.

Специфіка навчально-виховного процесу вищої школи визначається сутністю, змістовою стороною педагогічної праці, що містить у собі елементи взаємодії між людиною, яка вже володіє суспільно-історичним досвідом, культурою, і людиною, що сприймає цей досвід, що опановує культурні цінності, накопичені людством. Педагогічний процес обов'язково містить у собі систему відносин